

AHMED HAŞİM'İN KAYNAKLARI HAKKINDA BİR DENEME¹

Nihad M. Çetin

Her gerçek san'atkâr, yeni bir âlemin sözcüsü ve her gerçek san'at eseri, yeni bir âleme açılan penceredir. Fakat her san'atkâr, ifade vasıtası'nı, işe başladığı gün, kendi dışında, hazır bulur. Bunda değişiklik yapmak çok zor ve pek tederfîdîr. Bir şâir, en orijinal duygu ve düşüncelerini terennüm etmek isterken bile, elindeki vasıta, terkibleri, tâbirleri, teşbih ve mecazları ile hazırlanmış şekiller, ifade tarzları, işlenmiş bir dildir. O, bunlardan bir kısmını değiştirir, işler, geliştirir, yeni şekiller bulmak için çırpınır. Bu, evvelkilerin ve muâsırların baskısı, ifade vasıtası dil olan san'atkârlarda ve bu arada şâirlerde diğerlerinden daha kuvvetlidir.

Duyuş ve düşünüş tarzlarındaki yakınlık şâirleri birbirine yaklaştırırken, her devirde, pek girift ve muhtelif âmillerle teşekkül eden bir san'at anlayışı ve ifade tarzı, bunlarla birlikte ve bunlara bağlı olarak ısrarla işlenen temler öyle bir manzume vücuda getirirler ki, âdetâ san'atkârlar, kendi mahreklerini bu muhtelif te'sirlerè, cazibelere göre çizmek zorunda kalırlar. Bununla, onların tamamiyle kendi ihtiyarları dışında eser verdiklerini söylemek istemiyoruz. Şu veya bu şekilde eser vermelerinde, mazî ve hâlden müteşekkil geniş muhitin yanında, ruh ve uzviyyetin muhassalası olan mizâcın, yaratış kaabiliyetinin san'atkârların kudreti nisbetinde hissedar olduğu pek bedîhîdir. Büyük san'atkârlar, bahsedilen mahrek üzerinde, yeni bir hareket, yeni bir ışık, yeni bir renk veren, etrafındakilere hâkim olablenlerdir.

Bu makalede, bir san'atkârın muhîtinden aldıkları, yâni, san'atinin kaynaklarından bir kısmı, gösterilmek istenilmiştir. Bunun bir denemeden ileri gitmediğini, hiçbir zaman bahis mevzûu san'atkârın

¹ Bu makale, müellifin 1947'de yazdığı, aynı adlı travayından bâzı tâdilâtla kısaltılmıştır. 1947'den sonra neşredilen, mevzu ile alakalı, tarihli, tarihsiz eser ve makalelerden istifâde edilenler notlarda zikredilmiştir.

kaynaklarını tam olarak ortaya koymak iddiasında bulunulmadığını, sadece mühim görülen birkaç noktanın işaretiyle iktifâ edildiğini teslim edelim.

Haşim, avrupai türk şiirinin, muhakkak ki, en belli başlı şahsiyetlerinden biridir. Cenab, Fikret ve Âkif'ten sonra şiirimizde merhale sayılan iki san'atkârdan biri odur. Bu yazıda husûsiyle, Cenab, Fikret ve H. de Régnier'nin Haşim üzerindeki te'sirleri tesbite çalışıldı. Bu unsurların, kaydedilen manzûmelerin bütünü içerisindeki yeri ve işlenilişi Hâşim'indir. Hâşim'e gelen unsurları açıkça gösterebilmek için müte'essir olduğu parçalarla ibdâ ettikleri yanyana arzedildi. İlk bakışta, bu san'atkârların Hâşim üzerindeki te'sirlerinin büyüklüğü anlaşılacaktır. Bâzan bunlardan birinin dokunup geçtiğini o, ısrarla işlemiş, hattâ bâzılarını *Piyâle*'deki, san'atinin son merhalesini teşkil eden şiirlerine kadar götürmüştür. Bu san'atkârlardan bâzı hayâller ve teşbihler almış, bunları daha kısa, daha te'sirli ve kendini cezbeden tarafları, ekseriyya daha şiddetlendirilmiş olarak kendi âleminin inşâsında kullanmıştır.

Hâşim'in san'atine geçen usurlar taranırken, tesadûf edilen her benzerlik üzerinde durulmadı. İki şâirin birbirinden çok uzak muhit ve zamanlarda bile birbirine pek yakın şeyler söyleyebilecekleri göz önünde tutuldu. İnsan müfekkire ve muhayyilesinin bâzı müşterek taraflarının bulunduğu, bu yüzden, iki san'atkârın, birbirlerinden çok uzak muhit ve zamanlarda, birbirine yakın şartlar içinde, benzer netiyeler verebileceğini ileri süren görüşü, böyle çalışmalarda hâtırdan çıkarmamak zarureti inkâr edilemez. *Bilebile taklid* -veya *kopya-*, *tevârüd* ve *habersiz benzeş* diyebileceğimiz münâsebetler elbette başka başka şeylerdir. Meselâ, Sâni'nin II. Selîm için yazdığı bir şiir,

Devrinde döndü câm içildi mey-i sabûh

mısrâ² ile başlar ki, Yahya Kemâl'in aynı hükümdâr için söylediği şu beytin ham maddesini vermiş gibidir denilebilir:

Eyyâm-ı devletinde el üstünde gezdi câm
Bir kerre dizden inmedi sermest olan sebû³

² Sâni mahlasıyla şiirler yazan Can Memi (v. 995) 'nin bu şi'ri, meselâ Âşik Çelebi *Tezkire*'sinin, Sâni maddesinde zikredilmiştir. Sâni için bakınız: Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan, *Şiir mecmualarında XVI ve XVII. asır*, Seri: 1, fasikül: 4, İstanbul 1949, s. 97 v.d.

³ *Selîm-i Sâni'nin rûhuna gazel*'den.

Bu iki parçada *tevarüd* var gibidir. Halbuki, birbirine daha çok benzeyen şu iki mısırda tamâmiyle *habersiz bir benzeyiş* mevcuttur:

Çü zülfü halkalarından sitâreler yayılır

. . . . .

Ahmed Paşa⁴

Et que je vois comme un miracle fait pour elle

Les astres scintiller à travers ses cheveux

Albert Samain⁵

Gene bu mısralardan birincisiyle tesadüfi bir benzeyiş göstermesine karşılık, ikincisiyle, alâkalı zannettiğimiz şu parça Hâşim'indir:

Saçın nücûm ile meşbû⁶...

Çünkü verlainien ve mélancolique şâirlerden sayılan A. Samain'in bu mısraını ihtiva eden ve ilerde tekrar anılacak olan *Hyacinthe* adlı şiiri, Haşim'le müşterek daha başka hususlar gösterdiği gibi, Samain'in şiirleri umumiyetle, şâirimizin ikinci⁷ devrede yazdığı manzûmelerindekine yakın bir hava taşır. Samain ve Verlaine'in de burada olduğu gibi taranması, hem Haşim hem de Cenab için mühim neticeler verecektir. Ve her hâlde bunlar tesbit edildikten sonradır ki san'atkârın mülhem olduğu san'at eseri ile ibdâ ettiği arasındaki fark, yani hususiyet ve şahsiyeti, kudreti, emin ve kolay bir şekilde tâyin edilebilecektir.

Burada bahs edilecek unsurlar Haşim'in şiirlerini ören şeylerin bir kısmı ve bunların temas ettiğimiz hususiyetleri de, onun şiir dünyasındaki eşyanın bâzı vasıflarıdır. Aynı zamanda, şâirin bu malzemenen vücuda getirdiği manzûmelere gelince, bunlar zikrettiğimiz san'atkârlarinkinden farklıdır. Bu fark, en ziyade, maddenin kesâfetten

⁴ *Ahmed Paşa Divanı*, Âtîf Efendi Kütübhanesi 2054, vr. 21a.

⁵ *Hyacinthe* adlı şiirinden.

⁶ *Zulmet'ten* (Şerif Hulûsi, *Ahmed Haşim, hayatı - şiirleri*, İstanbul 1947, s. 19)

⁷ Haşim'in şiirleri, Dr. Mehmed Kaplan'ın tasnifi esas alınarak (Bakınız: *O Belde'nin tahlili*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. II, sayı: 3-4, 31 Mayıs 1948, s. 233) başlıca üç devrenin mahsûlü olarak kabul edildi: 1326 (1909) 'dan evvel yazdıklarına ilk devre, ilk şiirleri; bu tarihten 1336 (1920) arasında yazdıklarına ikinci devre şiirleri, bu tarihten sonrakilere de son devre mahsûlü tâbirleri kullanıldı. Bu tasnife göre, *Göl saatleri* ve *Şi'r-i kamer* ikinci devre, *Piyâle* son devre eserleridir. Şerif Hulûsi Bey'in tasnifi de hemen hemen aynıdır (Bakınız: *adı geçen eser*, s. XVIII. v.d.).

sıyırılışındadır. İkinci devrede, şâirin, mavi, beyaz, gümüşî ve siyah renklerde eriyen bir âlemi vardı. Âdetâ boşluğa, bu renklerle inşa edilen esîrî bir âlem: Şeffaf, pırıl pırıl, hareketli ve varlığı kuvvetle hissediliyor. Elinizin içinde gibi görebilir, fakat her def'asında da avucunuzu boşa yumarsınız. Son devrede, şâir, tamamiyle farklı bir âleme girer. Renkleri, havası farklı, fakat gene mücerred. Bu def'aki âleminin trajik rengi, hayatın, bu dünyanın katıllığını gün geçtikçe daha içten tağan, her halde, hayatta büyük bir yalnızlık hissedilen, kendini çirkin bulması gibi birtakım ukdeleri bulunan şâirin kalbinde ve başındaki dinmiyen ıztıraıların sembolü olmalıdır.

*
* *

A. Haşim'in ilk şiirleri, yalnız mevzûları ve kompozisyonları itibariyle değıil, dil ve üslûb bakımından da Servet-i fûn'un şiirinden farksızdı. İlk şiirlerinin üslûbu, Cenab ve bilhassa Fikret'i hatırlıyordu. Meselâ *Kadın nedir? Çiçek nedir?* adlı şiirlerinde⁸ Fikret'in üslûbu pek açık olarak görölür. *Allâhu Ekber -Sabah ezânında-* adlı manzûmesinden alınan aşağıdaki mısırân pek çeşitli cebheleriyle birlikte, bilhassa şu «evet» i tamâmiyle Fikret'indir:

Sükûn içinde evet, hep nühûr, hep mürgân⁹!

Hâşim, *Piyâle*'ye kadar, Servet-i fûn'un dilini kullanmış, ancak son şiirlerinde, dil bakımından, yabancı kelime ve terkipleri hayli temizlenmiş, üslûb itibariyle sıfatları atılmış, tâbir caizse, kesif ve te'sirli bir ifadeye erişmiştir. Daha önceleri, onda, sâdelik endişesi sezilmez. Meselâ 1326 (1910)'da neşrettiğı *Son Saat*'te:

Bülbül şikâr-ı sâye, sular şimdi pür zılâl,
Sîmâ-yı âbı ra'şeler âheste meşy-i şeb¹⁰;

derken, sonrâdan, 1923'te:

Su değıil, mevsimin havâsı akan,
Duyduğun yaprağın dalın sesidir¹¹;

diyecektir. Bunun sebebi, pek tabi'i olarak, dildeki sâdeleşme hareketidir.

⁸ Ş. Hulûsi, *Hâşim*, s. 87.

⁹ *Aynı eser*, s. 82.

¹⁰ *Aynı eser*, s. 38.

¹¹ *Aynı eser*, s. 46.

Haşim'in üslûbu ayrıca incelenmelidir. Burada birkaç noktaya dokunulup geçilecektir. Onun şiirlerinde, muhtevâ ile beraber şekil de birtakım merhaleler atlatmış, Haşim, her halde, simbolist şâirlerin üslûb bakımından da te'siri altında kalmıştır. Bu te'sir başlangıçta vasıtayla, sonra doğrudan doğruya olmuştur. Meselâ, şâirimizin, ikinci devredeki şiirlerinde görülen sıfat bolluğunu, hattâ daha mübâlagalı bir şekilde, Verlaine'de ve H. de R gnier'de bulmak m mk nd r¹³.

Cenab ve Fikret te'sirine gelince, bu, derece derece, son şiirlerine kadar hissedilir. Meselâ, 1327'de neşrettiği *R zg r* Fikret'in  sl buyla başlar. *O Belde*'deki:

Sana yalnız bir ince t ze kadın,
Bana yalnızca eski bir budala
Diyen bugünkü beşer,
Bu sefil iřtih , bu kirli nazar,
Bulamaz sende, bende bir m n ,¹³

mısr ları da  yle.

Hatt , *Piyâle*'deki  sl bunun izlerini bile, seleflerinde bulmak mümkündür. řu iki parçayı karşılaştırmak, bu hususta açık bir fikir verebilir:

Hâşim'den :

Bir taraf bahçe, bir taraf da dere :
Gel uzan sevgilim benimle yere...
Suyu y kuuta döndüren bu haz n
Bizi garkeyliyor düřüncelere ...¹⁴

Cenab'dan :

Sevgilim... gölge, her taraf gölge ;
Sana da düştü reng-i ye'si řebin,
G lgelendi senin de reng-i lebin

¹² Birincisinden :

O la femme   l'amour calin et rechauffant
Douce, pensive et brune...

 kincisinden :

Voici, hautaine
Sur sa tige fr le et faible, une fleur
M lancolique, rigide,  panouie et p le.
Quelq'un songe d'heures et d'ann es'den.

¹³ *Hâşim*, s. 20.

¹⁴ *Aynı eser*, s. 45.

Sen bile başladın görülmemeğe...¹⁵

Haşim'in şiirlerinde empresyonizm bulanlara¹⁶, yalnız son şiirlerini değil, *Göl saatlerini* dahi mütâlea edenlerin hak vermemesi mümkündür. *Göl saatleri*'ndeki ilk yedi şiir, bahçesinin aynı köşesini günün muhtelif vakitlerinde resmeden empresyonist ressamı hatırlatır.

Mukayese ettiğimiz üç şâir içerisinde, *aralarında müşterek olan unsurları*, en san'atkârane kullananı Haşim'dir denilebilir.

Haşim'in ikinci devredeki şiirlerinde, hakikî âlemden gelen şeyler, yukarda da söylendiği gibi, kesâfetlerinden tecerrüd ederler. Bunu, ondan önce yapmak isteyenler de olmuştu. Meselâ Hâmid:

Hubûb eder gibi reftârınız ne hâletdir!
Aceb nesim-i seherden mi âferidesiniz?

diyebiliyordu. Hâşim'de, *gibi* ve *aceb* yoktur. İlerde görüleceği üzere, onun şiirlerinde, bilhassa, ikinci devrede yazdıklarında, rûhları «*şâm-ı muğberden mütekâsif menekşeler*» olan kadınlar vardır. Bunlar, «*şüheli bir şekl-i pürhayâl*» olan bu kadınlar, *Zulmet*'te bir *heykel-i ziyâ* hâlinde yaşarlar.

Haşim'de, son devresinde, bu *kesâfetten sıyrılmadan* başka, *îcâz* vardır. Verlaine'in, H. de Régnier'nin, uzun uzun anlattıklarını, âdeta imbikten geçirir; en belli başlı motifi alır yeniden kurar. Hâşim'deki ibham biraz da bu *teksîf* ve *îcazdan* gelir. Son zamanlarında yazdığı kıt'a hattâ beyit hâlindeki şiirleri, böyle bir kalb ve kafa faaliyetinin teksîf ettiği hulâsalarlardır. Onda, *batan güneşin ışıklarıyla mercanlaşan dallar* yoktur. Sâdece *mercan dallar* vardır. Bu işâret edilen bakımlardan Hâşim, mukayese ettiğimiz üç şâir için de bir merhalelidir. Gene son şiirlerinde, şu veya bu ağacı, şu veya bu kuşu da bırakmıştır. Sadece *ağaç*'tan ve *kuş*'tan bahseder. Onda, filân şehir, filân vadî, filân şahıs da yoktur. O, böylece, eşyâda mücerrede doğru giderken hayâllere genişleme imkânları vermiştir.

Nihayet mukayese ettiğimiz şâirlerde derece derece gördüğümüz *hikâye* de Haşim'de görülmez gibidir. Onun son şiirlerinde, *îcâz* hâlinde *tasvîr* vardır.

* * *

Ahmed Haşim şiire başladığı zaman önünde, en yakın ve en kuvvetli örnek olarak Servet-i fûnûn şiirini buldu. Kitaplarına aldığı ilk

¹⁵ Sadettin Nüzhet, *Cenab Şehabettin*, İstanbul 1934, s. 21.

¹⁶ *Haşim*, s. XXVII.

şairleri tamamıyla Servet-i fûnûn şiirinin bir devamı mâhiyyetindeydi. Servet-i fûnûn şâirleri Parnasse mektebi'ni benimsemişlerdi. Esâsen resme karşı büyük bir istidâdı bulunan Fikret, şiir için sık sık *levha* tâbirini kullanır. Tabiata resimden, tabloları bakan ve tabiat tasvirlerini bu yoldan getiren Edebiyyat-ı cedîde şâirleri¹⁷ *levha* tâbiriyle, Th. Gautier ve Leconte de Lisle'in *tableau* ile anlatmak istediklerini kastediyorlardı. Tablo gibi şiirler yazmakta muvaffak da oldular. Meselâ, Fikret'in *Ufuk ve Hilâl*¹⁸, *Akşam*¹⁹ manzûmeleri mükemmel birer tablodur²⁰.

Cenab, bir makalesinde²¹, bu hususta şöyle diyor: «Bizden evvelki nesl-i edeb bir manzumenin elfâz ile resmedilen bir *levha* olduğundan gaflet göstermişti; bu cihetle eserlerini birer *levha* gibi çerçeveliyecek tahdîd etmiyorlardı. Ben bu lüzûm-ı tahdîdi Paris'te kendisinden edebiyat dersi aldığım Charles Brevet isminde muhterem bir adamdan öğrendim...»

Bu fikri Fikret de benimsemiş, hattâ en güzel örnekleri o vermişti.

Bu anlayışı ortaya atan ve temsil edenlere nazaran şiir, *peinture*'e mûsâvîydi:

C'est une poésie au moins, une palette
Où brillent mille tons divers,
Un type net et franc, une chose complète
De la couleur, des chants, des vers.

Th. Gautier

Bu şâir, kendisini, «onun için yalnız haricî âlem mevcûd olan bir insan» diye vasıflandıran bu san'atkâr: «Görmek sahib olmaktır» der. Gördükten sonra şâirin arzûsu gördüklerini san'ate nakletmektedir. Ona göre *dictionnaire*, *palette* gibi kullanılacaktır²².

Kısaca işaret edelim ki, Hâşim de, bilhassa son şiirlerinde birtakım tablolar çizdi. Onun tabloları bunların kasedettiklerinden çok farklıydı. Birinciler dış âlemi bozmuyorlardı. Hâşim dış âlemde aldıklarını, bâzan en husûsî vasıflarını bile yıkarak, onları bambaşka hu-

¹⁷ Dr. Mehmed Kaplan, *Tevfik Fikret ve şiiri*, İstanbul 1946, s. 36.

¹⁸ Tevfik Fikret, *Rubâb-ı Şikeste*, İstanbul 1945, s. 103.

¹⁹ Aynı eser, s. 103.

²⁰ Tevfik Fikret'te tasvir için bakınız: Kenan Akyüz, *Tevfik Fikret*, Ankara 1947, s. 224 v.d.

²¹ *Rubab*, s. 101.

²² P. Martino, *Parnasse et Symbolisme (1850-1900)*, Paris 1935, s. 18-19.

susiyetlere soktu ve kendine has sıfatlar veya isim terkipleriyle değiştirdiği bu yeni unsurlardan sembolik tablolar vücuda getirdi.

Cenab ve Fikret realist mektebin şiir anlayışını fikren benimsemişlerdi. Fakat bunlar, ve bilhassa Cenab, *kendisi için yalnız haricî âlem var olan bir şâir* olarak kalamadılar ve «*heyecanların sâdece maddî hayâtın zabtedilmiş bir titreyişi gibi tezâhür ettiği plâstik imajların canlandırılmasından başka birşey*» ihtiva etmiyen şiirler²³ yazamadılar. Cenab, bir mektubunda: «O zaman Fransa'da bir taraftan *naturalist* modası idi. Bir taraftan da Verlaine, Mallarmé modası idi. Mallarmé'yi çok iyi anlamıyordum, Verlaine'i çok sevmiştim. Fransız şâirlerinin genç yaşlarıyla münâsebette bulundum. Ezcümle Ch. Grin'le çok bulundum»²⁴. diyor. Dikkatli bir inceleme yapılırsa, Cenâb'ın Verlaine, H. de Régnier ve üslûbunu beğendiği A. Samain'in te'sirinde kaldığı görülür.

Fransa'dan yeni fikirlerle dönen, bunları bir taraftan makaleleriyle, diğer taraftan şiirleriyle vermiye çalışan Cenab, muhtelif makalelerinde sembolistlerden bahsetmiş, bunlar hakkındaki düşüncelerine, zaman zaman, münâkaşalarında da temas etmiştir.

Kısacası Servet-i fûnun'un iki büyük şâirinde ve bilhassa Cenab'da sembolizme doğru bir kayış vardır. Bu iki şâirdeki *timsâlî şiir* işte bunun neticesidir. Bâzı şiirlerinde, bir fikri, bir duyguyu bir timsâl ile anlatmağa çalışan Cenab ve Fikret'in manzûmeleri arasında, timsâl ile, onun sembolize etmek istediği düşünce veya duyguyu bağlayan münasebetin hayli girift bir mahiyet aldığı, sembolik şiire oldukça yaklaşan, eserler yok değildir. Cenab'ın *Cûy-ı hurûşân*, *Teşne-i teb*, *Benim kalbim*, *Berk-i hazân*²⁵, Fikret'in *Gayyâ-yı vücûd*, *Fener*, *Öksüzlüğüm*, *Nâdim-i hayât*²⁶ gibi şiirleri *timsâlî* eserlerdir. Cenâb, *Benim kalbim* için şöyle diyor: «Fîlvakî o zamana kadar neşredilen âsâr-ı manzûmemiz arasında, buna mümâsil, böyle *timsâlî* düşünölmüş ve şerâit-i tamamiyyete mâlik bir neşîde gösterilemez»²⁷.

Servet-i fûnun şâirlerini Sembolizm'e yaklaştıran bir nokta da, onların şiirde mûsikîyi duyurucu bir âmil olarak ele almış olmalarıdır. Mûsikî endîşesi, T. Fikret'in ve Cenab'ın birçok şiirlerinde

²³ Daniel Mornet, *Fransız Edebiyatı Tarihi*, Nevin Yürür trc., İstanbul 1946, s. 239'da Parnasse şâirlerinden bahsedilirken.

²⁴ S. Nüzhet, *aynı eser*, s. 14.

²⁵ Sırasıyla: *Cenab*, s. 16, 164, 158, 116. Meselâ *Cûy-ı hurûşân*'ın son mısraında şâir *timsâlî* açıklıyarak, *Cûy-ı hurûşân*'ın «*şâirin hayâli*» olduğunu söyler. [Bu son mısra tayyedilirse şiir semboliktir.

²⁶ Sırasıyla: *Rubab*, s. 99, 116, 91, 189.

²⁷ *Cenab*, s. 20.

açıkça görülür. Fikret güzelliğin göze ve kulağa hitab-ettiğini söyler. Servet-i fünun şiirinde, anlatılmak istenilen ruh halinin ifadesine şekil ve mûsikî iştirâk eder²⁸.

Ahmed Hâşim'in kendine hâs sembolizmine böylece zemin hazırlanmış oluyordu.

Haşim'in kaynakları hakkında yazılanlardan bilhassa bir makale nazar-ı dikkati çeker. Bunun müellifi, F. Sacid Ülkü²⁹, Şeyh Galib'in te'siri üzerinde bilhassa duruyor. Ş. Hulûsi Bey de, bu fikre iştirâk ederek «*Ahmed Haşim kelimelerini sanki iksir dolu eski bir şark, bir divân edebiyatı Piyâle'sine batırmış gibidir. Mercan dallara dizdiği kelimelerin ötüşleri [?] daha canlıdır. Bunların tüyleri, yakıcılığı biraz Şeyh Galib'in Afitâb-ı Temmûz'undan, Şule-i Cihansûz'undan gelir*»³⁰ diyor. Haşim'in şiire başladığı sıralarda, hattâ daha sonraları epeyce devam eden Galib modası nazar-ı itibara alınırca böyle bir te'sir düşünülebilir. Fakat bunun hakikaten «biraz» olduğunu zannediyoruz. Bu renkler, daha çok H. de Régnier'den gelmektedir. Nitekim onun son şiirlerini dolduran kızıl renklerin, gurubun, Verlaine ve H. de Régnier'de ısrarla işlendiği görülmektedir. Çünkü bu sonuncu şâirin, içinde, *kan, alev, ateş, mercân, erguvan, gurûb, şafak* ve hele, *altın*'ın geçmediği bir şiirini bulmak çok yorucu bir iştir. Oysa ki, H. de Régnier'nin şiirleriyle Haşim'inkiler arasındaki yakınlık bundan ibaret de değildir. «Şiirinde bilhassa, senbolist Fransız şâiri Régnier'nin te'siri vardır.» demekle yetinen Ş. Hulûsî Bey'in bu cihet gözünden kaçmış olmalı³¹.

Haşim'in her hâlde, eski edebiyatla alâkası pek azdı; o, zamanında şiirimizi temsil edenlerle, Edebiyat-ı cedîde şâirlerinin de özenddiği Fransız şâirlerini benimsiyordu. Zaten Servet-i fünun neslinin de eski edebiyatımızla alâkası pek sathî idi. Nedîm unutulduğu içindir ki, *sâât-i semen-fâm* gibi terkipleri, Cenab yepyeni birşey olarak

²⁸ M. Kaplan, *adı geçen eser*, s. 148, 168.

²⁹ *Ahmed Haşim hayallerini kimlerden aldı?* Ülkü Mecmuası, XVII, 1941, s. 20 v.d.

³⁰ Ş. Hulûsi, *mezkûr eser*, s. XXII.

³¹ *Aynı eserde*, Haşim'in *Süvârî* adlı şiirinin ilk beyti için, XXIII. sahifede «bariz bir Japon tesiri göze çarpmaktadır.» deniliyor. Diğer taraftan bu «bariz» te'sir, Salih Zeki Aktay'ın, vaktiyle *Mercure de France*'da gördüğü bir şiirin hikâyesine bağlandıktan sonra şöyle devam ediliyor: «*Mercure de France* mecmuasının 1918 senesinden 1933 senesine kadarki bütün cildlerini karıştırdık, mecmuada çıkmış Japon ve Çin şiirleriyle *Süvârî*'yi mukayese ettik, hiçbir benzerliğe rastlamadık. Salih Zeki'nin bahsettiği Japon şiirleri belki başka bir Fransız mecmuasında çıkmıştır» (s. 130)!

getirmiş, muarızlarının akli bunu bir türlü almamıştı³². Bu hal, tabiati duyan düşünen bir varlık olarak görmek mes'elesinde de bahis mevzû edilebilir. Bu bir nevi istiare, teşhis ve intak şeklinde yapılagelen bir şeydi. Ortada, hassaten ileri sürülmüş bir nazariyye yoktu, fakat alıştığımız, dikkatimizi çekmiyecek kadar alıştığımız bir şey vardı. Cenab, yukarda nakledilen sözlerinde, zikrettiği şâirlerin dağda, taşta, denizde, kendi ruhlariyle daimî bir telâkî halinde hissettikleri bir ruh gördüklerini söylerken, bunun nihayet şürde:

Kef kef geçer denizler aşkıyle muztarib-hâl
Dağlar şikâyet eyler sabr u sükûn elinden.

diyebilmeye varacağını unutuyordu. Hele halk edebiyatımızda bunun misâlleri pek çoktu. Şark, asırlarca sırların en girift, en yüksek ve en ulaşılmazını sazlıktan koparılan bir *kamış* parçasından dinlemişti.

İşte bu mülâhazalarladır ki, Haşim'in, o mercan dallardaki âteşin kuşlarının, rengini, hattâ tavrını ve muhitini, Gaalib'in *Âfitâb-ı tem-mûz*'undan ziyâde,

Les beaux oiseaux pourprés dorment sur leurs perchoirs

gibi mısralardan almış olması daha mantıkîdir. Hatta Bahçe gibi en şarklı şiirleri bile, şâirimizin H. de Régner'nin, ilerde ayrıca ele almak istediğimiz Şark'a âid şiirlerinden mülhem olarak, hiç değilse onlara özenerek yazdığı düşünülebilir.

*
* *
*

Bu gözlerinle, bu hüznünle sen ne dilbersin

Haşim'in ikinci devrede yazdığı şiirlerinde *melâl* mühim bir yer alır. A. Hâmid ve R. M. Ekrem'in lirizmi, Edebiyyat-ı cedîde şâirlerinin bir kısmında marîz bir hassâsiyyet şeklinde yaygın bir hâl almıştı. Bu nesli temsil eden Ahmed Cemil, san'atte, dâima, hüznü neş'eye deyişir. Ona çok benzeyen Sûha, hakîkati temsil eden Pervi'nin

³² Bu münakaşalar esnasında, bâzı dîvan şâirlerinin bu arada, Galib'in adı geçti. Hattâ bu arada, Ahmed Hikmet, «*Eslâfda dekadanlılık*» diye bir makale yazarak Galib'in de sembolik eserler verdiğinden bahsetmişti. Fakat onlar, *Garbın meâsir-i irfanına* o kadar meclûb idiler ki, yerine göre, eslaftan bir şey almadıklarını açıkça itiraf, daha doğrusu bunu lafta iftihar edebiliyorlardı.

bütün İma, hattâ ihtarlarına karşı vuslatın hazzını anlamak istemez, onu beraberlik içinde bile ayrılık, tabîatte aradığı, görmek istediği *hazîn güzellik* alâkadar eder :

Melâli çehre-i eşyâya pek yaraştırırım.
Nazarlarımda hazîn bir hayât araştırırım.
Denir ki hüzn ile rûhumda bir karâbet var ;
. . . . .
Emellerimde soluk bir hazân tezehhür eder³³.

Sembolist şâirler, Romantizm'den tevarüs ettikleri hüznü ısrarla terennüm ederken *ennui*, *regret*, *mélancolie* kelimelerini ekseriyâ büyük harfle yazdılar.

İkinci devrede yazdığı şüirlerinde Haşim'in hüznü, güzelliğin tabî'i bir unsuru olarak kabul ettiği görülür. Bu ondan önce de vardı. *Fikret Perf-i hazân*'da :

Bir hüzn-i melûl olur tezehhür³⁴

diyor. Cenab'ın *Temâşâ-yı hazân*'ında bunu daha açık olarak bulabiliriz :

Ey benim, ey hazân-likaa güzelim³⁵,

Giysû-yi yâr'da :

Eylerse nasıl hüzn-i hazînin
Giysû-yi zerîninle tetevvüc³⁶

Fakat bu hüzn ile güzellik arasındaki münâsebeti, hüznün, güzelliğin ayrılmaz bir tarafı oluşunu, bir esas olarak kabûl ve ifade eden Baudelaire olmuştur. *İçe kapanış*'ında :

Hüzn yükseliyor, güler yüzlü sulardan³⁷

diyen şâir, bir yazısında, «Güzel'in³⁸, benim Güzelimin târifini buldum.

³³ *Rubab*, s. 9, 10.

³⁴ *Aynı eser*, s. 106.

³⁵ *Cenab*, s. 212 ; Ayrıca bk. M. Kaplan, *O Belde'nin tahlili* (İstanbul mecmuası, c. IV sayı 37 ve *Türk Dilî ve Edebiyatı Dergisi*, c. II, sayı 3-4, s. 231 v.d., Mayıs 1948).

³⁶ *Cenab*, s. 239.

³⁷ *Tercüme mecmuası*, sayı 34-36, s. 361 : Şabahattin Eyuboğlu terc.

³⁸ Aslında, kelime cümle içinde de büyük harftedir.

Bu yakıcı ve hüznün verici bir şey... » dedikten sonra *Büyü* (Sır=Mystère) ve *Keder* (Regret)in güzelin karakterlerinden olduğunu ilâve eder³⁹.

Hâşim de aynı şeyi hisseder :

Bilsen

Melâl-i hasret ü gurbetle ufk-ı şâma bakan
Bu gözlerinle, bu hüznünle sen ne dilbersin⁴⁰

Onun ikinci devrede tasvir ettiği kadınları daha iyi anlamak için birkaç parça naklediyoruz :

O Belde'den :

Kadınlar orda güzel, ince, sâf u leylîdir,
Hepsinin gözlerinde hüznün var,
Hepsi hemşiredir veyâhud yâr ;
Dilde tenvîm-i ıztırâbı bilir
Dudaklarındaki giryende bûseler, yâhûd,
O gözlerindeki nîlî sükût-ı istifhâm
Onların rûhu şâm-ı muğberden
Mütekâsif menekşelerdir ki
Mütemâdî sükûn u samtı arar ;
Şu'le-i bîziyâ-yı hüzn-i kamer
Mülteci sanki sâde ellerine.
O kadar nâtuvân ki âh onlar,
Onların hüzn-i lâl ü müştereki,
Sonra dalgın mesâ, o hasta deniz
Hepsi benzer o yerde birbirine⁴¹...

Zulmet'ten :

Ey sen
Ki şimdi şübheli bir şekl-i pür hayâl oldun
Bu semâ-yı mesânın altında !
. . . . .

Lâkin sen
Ki gözlerinde güler nûru bir gümüş mâhın
. . . . .

³⁹ P. Märtino, *aynı eser*, s. 102.

⁴⁰ *Hâşim*, s. 20 : *O Belde'den*.

⁴¹ *Aynı eser*, s. 21.

Oldu çeşmin nücûm ile mâlî,
Onların iştiâl-i seyyâli
Seni gûyâ karanlık üstünde
Etti bir heykel-i ziyâ gibi hâk.
. . . . .

Lâkin sen
Dudakların yine pür-hande, gözlerin pür-zer,
Saçın nücûm ile meşbû, ve müştail, yine ter,
. . . . .⁴³

Yollar'dan:

Tâ öteden,
Şimdi zer gözleriyle tâ öteden
Gam-ı ervâhı vecde da'vet eder
Bütün meâbid-i mechûle-i ümîd-i beşer.
Bütün meâbid-i vecdin soluk ilâheleri
Birer birer iniyor, gözlerinde ru'yâlar;
Dudaklarında ziyâdâr ve muhteriz titrer
Akşamın büse-i huzû-eseri.
Soluk ve gölgeli sîmâlarında reng-i mesâ
Nakş eder bir teheyyüc-i ru'yâ:
Biri yorgun semâ-yi lâle bakar,
Biri bir gölge meşy ü gaşyîyle
Miyâh-ı râkide samt ü hâb içinde akar;
Biri bir erganûn-i eb'âdı
Dinliyor gölgelerde ser-be-zemîn,
Biri altın gözüyle gûyâ ki,
Sana ey kalb-i mübhem ü bâkî
«Gel!» diyor⁴³.

Çıktığım geceler'den:

Pûşîde kadınlar, bu kamer gözlü kadınlar,
Nehrin uzanan sâhil-i ru'yâsını dinler...
Pûşîde kadınlar, bu kamer gözlü kadınlar,
Hep hâtıralardır ki geçen günlere inler,
Hep hâtıralardır ki ziyân ufku sararken,
Sessizce gelir hepsi gezer rûhumu birden⁴⁴...

⁴² Aynı eser, s. 18, 19.

⁴³ Aynı eser, s. 16.

⁴⁴ Hâşim, s. 61.

Bu yazıda, Haşim'in bu, kesâfetten tamamiyle kurtulmuş, hazin güzellerinin ancak bir iki vasfına temas edilecek: Şâirin *hemşîre* veyahut *yâr* dediği bu kadınlara benzer bir güzeli, Albert Samain'in *Le Chariot d'Or*'unda buluyoruz. Adı: *Hyacinthe* (Sümbül). Şâirin en müte'essir, en üzgün anlarında yanına gelen bu hâyali kadın sâkin ve şefkatlidir:

La Pitié, la Douceur, la Paix sont ses servantes.

Haşim, «Saçın nücûm ile meşbû...» diyor, Samain:

Et que je vois comme un miracle fait pour elle
Les astres scintiller à travers ses cheveux⁴⁵

Hyacinthe ile, Hâşim'deki, ruhları «şâm-ı muğberden mütekâsif *menekşeler*» olan kadınlar arasındaki asıl belirtmek istenilen yakınlık, bunların biraz hemşîre, biraz sevgili oluşlarıdır. Hâşim:

Hepsi hemşîredir, veyahud yâr;

diyor; Samain'in hissi de böyle:

Et c'est comme une soeur morte qui reviendrait.

Aynı duygu, diğer sembolist şâirlerde de var. Meselâ, Verlaine'in *Mon rêve familier*'sinde, tıpkı bunlar gibi bir kadın var. Bu kadın da G. Bonneau'nun dediği gibi, «ne tamâmiyle -her hangi bir- kadın, ne tamâmiyle bir kızkardeştir»⁴⁶.

Haşim'in şiirlerindeki kadınlar, tabiatle bir kaynaşış, ruhları ve maddeleriyle tabiatte bir eriyiş halindedir. *Hyacinthe* de öyle. «Şâirin yarattığı bu şahıs, kendini çeviren eşya ile tamâmiyle birleşir. Bu eşyârengeçer imtizaca, kalbî necabetlerden çok, yarı belirtilmiş dekor uygundur. *Hyacinthe*'in aşkı açılan bir zambaktır. Sesi bir akşam çanı, hüznü duâ (angélus), hâtıraları hafif aksi sadalarla dolu bir vadidir»⁴⁷.

⁴⁵ H. de Régnier'den:

Des cheveux roux où vit le feu des astres claires,

(*Le Fol automne III*'den: *Poèmes 1887-1892, Poèmes anciens et romanesques, tel qu'en songe, augmentés de plusieurs poèmes*, Douzième édition, Paris-Mercvre de France, s. 33).

⁴⁶ Georges Bonneau, *Le Symbolisme dans la poésie française contemporaine*, Paris 1930. s. 129

⁴⁷ George Bonneau, *ayni eser*, s. 130.

Cenab'ın *Temâşâ-yı Leyâl*'inde de, *O Belde*'deki gibi, şâirin yanında ki kadın geceyle kaynaşır:

Sana da düştü reng-i ye'si şebîn⁴⁸.

Temâşâ-yı hazân'da⁴⁹ ise bu kaynaşma bütün bir tabiatledir. H. de Régnier'nin bir sonesinde de⁵⁰ şâirin hitab ettiği kadının ruhiyle, akşamın birleşmesi açık olarak görülür.

* * *

**Kenâr-ı âba dizilmiş sükûn ile bekler
Füsûn-ı mâha dalan pür hayâl leylekler...⁵¹**

Haşim'in şiirlerinde, çizilen manzaraların sihirli unsurlarından biri de kuşlardır. Bunlar her hâlde birtakım ruh hâllerinin sembolleridir. Rûyâ gibi, hayâl gibi mahlûklardır. Dâimâ dekoru tamamlayan, dekora uyan bu kuşların bâzı benzerlerini, mukayese ettiğimiz şâirlerde de görüyoruz. Fakat şunu hemen ilâve etmeliyiz ki, Haşim'deki kuşlar da mukayese ettiğimiz şâirlerde henüz başlangıç hâlinindedir. Meselâ H. de Régnier akşam kuşunu uzun uzun tasvir ettiği halde⁵² ona, Hâşim'in hayâl kuşları kadar hayâtiyyet veremez. Birincisinde, anlatılan kuşun muhayyile mahsûlü olduğu dâimâ hissedilir; ikincisinde, hayâl ve rûyâ kuşları hemen yanımızda gibi sezilir. Bununla beraber, bilhassa, mercan ve yâkut kesilen dallarda akşamın hüznünü, bu bitiş ânının verdiği rûh hâlini alev alev yaşıyan, düşünen akşam kuşlarının tasvirine, Hâşim, H. de Régnier'den hareketle erişmiştir diyebiliriz:

Des bleus oiseaux brulés par la torche de flamme⁵³

*

Les beaux oiseaux pourprés dorment sur leurs perchoirs⁵⁴

⁴⁸ *Cenab*, s. 211.

⁴⁹ *Aynı eser*, s. 212.

⁵⁰ *Premiers poèmes*, (*Les Lendemain - Apaisement - Sites - Episodes - Sonnets - Poésies diverses*), Onzième édition, Mercvre de France, Paris 1920, s. 273.

⁵¹ *Hâşim*, s. 9.

⁵² *Quelqu'un songe de soir et d'espoir* XII'den (*Poèmes*, s. 189).

⁵³ *Scènes au crépuscule* I'den (*aynı eser*, s. 80)

⁵⁴ *Sites*'ten, (*Premiers poèmes*, s. 123).

Haşim'in o, hâtıraları, düşünceleri, ümidi... temsil eder gibi görünen kuşlarının bâzı benzerlerini, mukaayese ettiğimiz san'atkârlardan naklediyoruz⁵⁵:

Fikret'ten:

Gezer tuyûr-ı emel sâvegâh-ı târında.

H. de Régnier'den:

Oiseau de songe et d'or éperdu vers la Nuit!⁵⁶

*

Sous le vol sinistre des oiseaux de souci,⁵⁷

*

. . . . . l'aspect morne et bourru
D'un grave oiseau songeur en ses ailes fermées.⁵⁸

*

Et ces songes sont comme un exil de colombes
Emportant à leurs becs des roses au ciel noir.⁵⁹

*

De grands espoirs tués comme des oiseaux bleus⁶⁰

* * *

Kalbin

Benim bir ormandı,

İsimsiz, âsûde,

Bir büyük orman⁶¹

A. Haşim'de bu kuşların, derinliklerinde kaybolduğu esrarlı ormanlar vardır. Birkaç yerde, şâir bu ormaların, kendi ruhunu temsil

⁵⁵ Kuşlar için ayrıca «benzer girişler» kısmına bakınız.

⁵⁶ *L'Alérion* III (*Poèmes*, s. 141)

⁵⁷ *Quelqu'un songe de soir et d'espoir* XII'dan (*aynı eser*, s. 188).

⁵⁸ *L'Alérion*'dan (*aynı eser*, s. 132)

⁵⁹ *Motifs de légende et de mélancolie* I'den (*aynı eser*, s. 55)

⁶⁰ *Scènes au repuscule* I'den (*aynı eser*, s. 79)

⁶¹ *Gelmeden evvel*'den (*Hâşim*, s. 25)

ettiğini söyler. H. de Régnier'de de, içinde güllerin açtığı, derinlikleri aşk için misâl olabilen, esrarlı altın kuşların öttüğü, yakuttan ormanlar vardır :

O coeur triste et sanglant comme une grappe mûre
Que se disputent dans un bois roux et vermeil
Où s'altère à mourir un feu de chevelure
Des Faunesses ivres de cris et de soleil!⁶²

*

Ma mémoire, ce sont des roses et des fleuves
.....
Et la forêt sanglante à l'orient des mers.⁶³

*

Bois magique qui fleuris de roses la colline⁶⁴

*

Ton amour est profond comme la forêt morne⁶⁵

*

En le magique Bois chanta cet oiseau d'or!⁶⁶

*
* *

**Ve ansızın suya etmekle mâh-ı dūr sūkût
Miyâh-ı rûhumu andırdı safha-i tâlâb⁶⁷**

Başlıkta açık olarak görüldüğü gibi, göl, şâirin hâyalini temsil etmektedir. Havuz ve nehir için de vaziyet aynidir. Aşağıya alınan iki misâlden başka, meselâ, *Şi'r-i kamer*'de de şâirin ruhu önce bir havuz ve sonra da bir göldür.

⁶² *Le Fol automne IV'* dan (*Poèmes*, s. 36).

⁶³ *Aynı eser*, s. 40.

⁶⁴ *Le Songe de la forêt* (*aynı eser*, s. 94).

⁶⁵ *Aynı eser*, s. 100.

⁶⁶ *Aynı eser*, s. 113.

⁶⁷ *Gece yarısı*'ndan (*Hâşim*, s. 5).

Seyreyledim eşkâl-i hayâtı
Ben havz-ı hayâlin sularında;
Bir aks-i mülevvendir anınçün
Arzın bana ahcâr u nebâtı.⁶⁸

*

Bir göl gibi durgun uyuyan rûhuma nûrun
Aktıkça, o sâkin suda her lem'a-i dûrun
Bir çîn-i felâket gibi ra'şeyle genişler...⁶⁹

Cenab'dan:

Vücûd-ı fikrime bir şehber-i melek yapsam
Şeb-i elfâz u nûr-ı hulyâdan;
Per-i fikrimle havz-ı ru'yâdan
Alıp köpükleri zevkimce bir çiçek yapsam:
Benim bütün emelim buydu şi're başlarken..⁷⁰

*

Ol cûy-i hoşrevâna düşer aks-i ahterân
Ol cûy-i girye-rîze iner zulmet-i leyâl
.....
Bir şâirin hayâlidir ol cûy-i bîmeâl.⁷¹

Fikret'ten:

Güneşli bir sath-ı sükûn-perverinde bir havzın
Uçan hevâm-ı heveskârı andırır fikrim;
.....
Nasıl kolayca perişân olursa ebr-i hevâm
Haff darbe-i bâliyle bir nesîm-i terin,
Yeter hayâlimi tahdişe bâzı en nârin
Bir ihtizâz, ufacık bir teheyüc-i ilhâm⁷².

⁶⁸ *Makaddime* (Haşim, s. 3).

⁶⁹ *Ruhum'dan* (s. 58).

⁷⁰ *Takazâ-yı üslûb'dan* (*Servet-i fûnûn*, sene 7, cild 13, nr. 336, 3 Temmuz 1313).

⁷¹ *Cûy-i hoşrevân'dan* (*Cenab*, s. 16).

⁷² *Rubâb*, s. 81.

*
*
***Sîmîn dumanlarda ölür rûh-ı menâzır**⁷³

Aşağıda nakledilen parçalarda Haşim'in, eşyaya bakışında bir husûsiyyet görülüyor: Hasta rüzgâr, uyanık yıldızlar, susan ovalar, mebhût ellere benzeyen dallar, yıldızların ruhlarının kaafilesi, manzâraların ruhu, tabiatın kalbi, dalgın gök, hasta deniz... bütün bu isim ve sıfat terkiblerinde müşterek bir taraf var: tabiatın canlı ve hassas addedilmesi.

.....
 Âh, ey bâd-ı hasta, bâd-ı keder...
 O kadar nâtuvân ki gizli sesin,
 Kendi derdinle kendin ağlarsın,
 Sana derdin senin kifâyet eder...⁷⁴

*

Tehî kalan ovalar
 Sükût eder sanılır mevsimin gumûmiyle;⁷⁵

*

Sâkin geceler şefkat olan encüm-i bîdâr,
 Titrer o karanlıkların evc-i kederinde,
 Husrân u tahassür gibi mâtem nazarında;
 Gûyâ ki o dalgın geceler rûhu boğardı:

.....
 Dallar kuru eller gibi mebhût u duâkâr,
 Zânû-zede dullar gibi hep tûde-i eşcâr...
 Çılgın dolaşan bâd-ı leyâlî ki serâir,
 Piş ü pey-i seyrinde koşar muzlim ü dâir;

En sonda nigâh-ı ebediyyet gibi titrer
 Tâ ufka asılmış sarı bir lem'a-i muğber...
 Bir kaafile-i rûh-ı kevâkib gibi mahmûr,

.....
 Gûyâ o zaman nûrunu ey mâh-ı mükedder,
 Eylerdi semâ lü'lü'-i hüzniyle telâfi:

.....⁷⁶73 O'dan (*Hâşim*, s. 62)74 *Sön bahar*'dan (s. 230).75 *Kış*'dan (s. 24).76 *Sensiz*'den (s. 64).

Gûyâ ki uyur kalb-i tabîatte bir «Efsûs!»

*

Bu nefha dalları bîcâb u bîmecâl uyutur.
Sonra eder giyâhı nâlede,
Sonra âgûş-i ufk içinde ölür...⁷⁷

*

Sonra dalgın mesâ o hasta deniz...⁷⁸

Haşim'in te'sirinde kaldığı sembolist şâirler de, ayrıca Cenab Şehabeddin ve T. Fikret de tabiate böyle bakmışlardır. Cenab bir makalesinde, dekadanlardan bahsederken «... suda, toprakta, zeminde, semada, her şeyde bir hâl görürler ki, kendi rûhlariyle telâkî-i dâimededir. Onlar hâl-i tabî'iden ziyade hâl-i marazîyi tahlil ederler; o zaman, fikirlerini sefid-pûş ve hamûş birer perî-i sehî-endâm gibi hastaların rûh-ı pür âlâmına yaklaşıtırlar; müşfik bir hemşire gibi o rûh-ı rencideyi rahm-ı tesliyyetle istintak ederler...» diyor. Şiirlerinde, ehemmiyetli ölçüde, pressymboliste'lerin te'sirini taşıyan Cenab da tabiate onlar gibi baktı, eşyâyı ruhileştirdi ve kendi ruhiyle tabiatın ruhu arasında bir telâkî hissetti:

Kalb-i zulmette titreyen râzı⁷⁹

*

Zeminde berk-ı hazân titriyordu pür heyecân⁸⁰

*

Gâh olur bir figaan-ı tiz-heves;
Bütün a'sâb-ı kâinâtı gezer;
Kalb-i hâbîde-i cihân titrer⁸¹.

Fikret'ten:

Rûh-ı tabîat gibi mahmûr u hamûş,⁸²

*

⁷⁷ Yollar'dan (Haşim, s. 15).

⁷⁸ O Belde'den (s. 21).

⁷⁹ Temâşâ-yı leyâl'den (Cenab, s. 210).

⁸⁰ Likaa-yı hazân'dan (aynı eser, s. 153).

⁸¹ Yakazât-ı leyliyye'den (aynı eser, s. 221).

⁸² Leyl-i vedâ'dan (Rubâb, s. 146).

Tabiatın de büyük bir melâli var bu gece;
Onun da hüznü samîmî, derin, hafî ince;⁸³

*

Bir samt-ı nâlân: rûh-ı avâlim
Etmekte zikr-i Hallâk'ı dâim,
Etmekte ra'shân ra'shân ibâdet.⁸⁴

*

Rûh-ı leyâl anlaşılmasın⁸⁵.

Fakat Haşim, eşyanın hakikatine daha kolay erebilmek arzusunda daha ileri gider. Çok sevdiği akşamı bütün derinliğiyle tadabilmesi için onun, tabiatle kaynaşması, akşama, tabiatin bir unsuru olarak iştirâk etmesi lâzımdır:

Akşam, yine akşam, yine akşam,
Göllerde bu dem bir karnış olsam.⁸⁶

*
* *

**Güneş; gurub; ay; kan, alev renginde su; altın veyâ
alev çiçekler; mercân ağaçlar; alev kuşlar...**

Onbeş senedir, ufka güneş kanlı düşerken⁸⁷;

*

Şu bakır zirvelerin ardından
Bir süvârî geliyor kan rengi.
Başlıyor şimdi melûl akşamda
Son ışıklarla bulutlar cengi⁸⁸...

⁸³ *Sükûn içinde*'den (aynı eser, s. 155).

⁸⁴ *Sabah ezânında*'dan (aynı eser, s. 221).

⁸⁵ *Anlaşılmasın*'dan (aynı eser, s. 422).

⁸⁶ *Bir günün sonunda arzû*'dan (s. 49).

⁸⁷ *Hazân*'dan, (s. 66).

⁸⁸ *Süvârî*'den (s. 77). Karşılaştırınız:

Les grands chevaliers d'or sont partis vers la mer,
H. de Régnier, *Le Songe de la forêt*'den (*Poèmes*, s. 110).
Soleil! comme au miroir des cuirasses saillies
La Gardienne'den (aynı eser, s. 205).

Titrek

Parıltılarla yanan bir mesâ-yı mezhaha-renk
Dağılırken suhûr-ı uryâna,⁸⁹

*

Sular sarardı... yüzün perde perde solmakta
Kızıl havâları seyret ki akşam olmakta...
Eğilmiş arza, kanar, muttasıl kanar güller,
Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller,
Sular mı yandı? neden tunca benziyor mermer?⁹⁰

*

Akşam, yine akşam, yine akşam,
Bir sırma kemerdir suya baksam!
Üstünde semâ bir kavs-i mutalsam⁹¹

A, Samain'den:

D'un séraphique archet de diamant et d'or,
Triste, laisse tomber des notes en étoiles,⁹²

H. de Régnier'den:

La gloire du couchant flambe de cuivrieres,
Du soleil qui se meurt en sa pourpre du soir
Et ce ciel de métale et de sang fait prévoir
L'égorgement prochain des certaines tueries.⁹³

*

Au ciel d'or vespéral strié du sang d'un astre
Agonisant sa mort à la face du soir,⁹⁴

*

Rit dans la pourpre en sang de ce coucher tragique⁹⁵

⁸⁹ Ölmeğ'ten (*Haşim*, s. 47).

⁹⁰ *Merdiven*'den (s. 48).

⁹¹ *Bir günün sonunda arzû*'dan (s. 49.)

⁹² G. Bonneau, *ayni eser*, s. 112

⁹³ *Sites XI* (*Premiers poèmes*, s. 130).

⁹⁴ *Le Verger*'den (*ayni eser*, s. 197).

⁹⁵ *Paroles dans la nuit*'den (*ayni eser*, s. 224).

*

Le soleil a saigné ses couchants héroïques.
 . . . . . ce coucher caillé de sang et d'or,⁹⁶

*

Un soire de sang est sur la mer^{96a}

*

Je croirai voir, dans le couchant ensanglanté,
 Monter l'essor vengeur de fauves incendies⁹⁷

*

Du ciel de pourpre où le sang d'un soir ruissela⁹⁸

*

L'aube d'un sang royal y montre ses rougeurs⁹⁹

*

Par le soleil couchant qui saignait sur la mer¹⁰⁰

*

Du couchant saccagé comme une Ville en flamme¹⁰¹

*

Un grand Oiseau d'azur, d'or et de pierreries!¹⁰²

Verlaine'den:

Surtout les soirs d'été la rougeur du couchant
 Se fond dans le gris bleu des brumes quelle teinte
 D'incendie et de sang; . . . . .¹⁰³

Hâşim'den

Dolduran havzı ateşten bâde¹⁰⁴

*

⁹⁶ *Cendres'dan* (aynı eser, s. 247).

^{96a} *Lied'den* (aynı eser, s. 309).

⁹⁷ *Songe d'été'den* (aynı eser, s. 91).

⁹⁸ *Ariane'dan* (aynı eser, s. 184).

⁹⁹ *Le Voleur d'abeilles'den* (aynı eser, s. 178).

¹⁰⁰ *Le Seuil'den* (Poèmes, s. 166).

¹⁰¹ *Le Salut à l'étrangère l'den* (aynı eser, s. 46).

¹⁰² *L'Alérion'dan* (aynı eser, s. 138).

¹⁰³ *Dans les bois'dan*.

¹⁰⁴ *Bahçe'den* (Haşim, s. 78).

Suyu yâkuuta döndüren bu hazân¹⁰⁵

*

Gün bitti ağaçta neş'e söndü
Yaprak ateş oldu, kuş da yâkuut;
Yaprakla suyun parıltısından
Havzın suyu erguvâna döndü¹⁰⁶.

*

Gurûb u hûn ile perverde-rûh olan kuşlar
Kızıl kamışlara, yâkuut âba konmuşlar;

*

Bir gün ki hazân ufka kızıl dalgalı bir nûr,
Bir kanlı ziyâ haşrediyorken, ...¹⁰⁷

*

Âteş gibi bir nehr akıyordu¹⁰⁸

*

Ve bir günün dem-i âlâyiş-zevâlinde,
Sürüklenir sular âfâka şu'le hâlinde¹⁰⁹.

*

Suya bir hûn-i âteşin akıyor¹¹⁰...

Şeyh Galib'den:

La'l ırmağı oldu bâğa cûşân¹¹¹

H. de Régnier'den:

Se décroulent avec les ondantes paresse
D'une eau de fleuve ensoleillé très lent et las¹¹²

*

Des soleils flamboyants effondrés dans les vagues¹¹³.

¹⁰⁵ *Sonbahar*'dan (s. 45).

¹⁰⁶ *Ağaç* (s. 77).

¹⁰⁷ *Hazân*'dan (s. 66).

¹⁰⁸ *Parıltı*'dan (s. 50).

¹⁰⁹ *Ölme*'ten (s. 47).

¹¹⁰ *Batan ayın kenârına satırlar*'dan (s. 12).

¹¹¹ Diğer misâller için bakınız: F. Sâcid Ölkü, *zikredilen makaale*.

¹¹² *Sites VIII*'den (*Premiers poèmes*, s. 127).

¹¹³ *Exil*'den (*aynî eser*, s. 112).

Haşim'den:

Yârin dudağından getirilmiş
Bir katre alevdir bu karanfil¹¹⁴,

*

Âvâre felâket gülü, altın krizantem¹¹⁵,

*

Eğilmiş arza, kanar, muttasıl kanar güller¹¹⁶,

H. de Régnier'de de en çok anılan çiçek, diğer sembolistler gibi, lâle, gül, krizantem ve zanbaktır:

L'Ile des fleurs de pourpre et des feuillages d'or¹¹⁷

*

Cueillir la fleur de flamme et les lis blancs des neiges¹¹⁸

*

. . . . . les roses de sang et de feu¹¹⁹

*

Le souffle lent du soir défleurit les lilas¹²⁰

*

Qui, dans la forêt sombre et le bois où fleurit
A côté de la ronce, hélas! la rose en sang,¹²¹

*

Et les roses en sang dont son automne est beau¹²²

H. de Régnier'de geçen altın çiçek ve altın yaprakları burada zikretmiye imkân yok. Bunlar «*Poèmes 1887—1892*» adlı eserinin ilk manzûmesinin ilk mısırânda başlar ve son şiire kadar devam eder. Zikredilen diğer eserinde de vaziyet aynidir. Bu eserdeki şiirlerde de,

¹¹⁴ *Karanfil'den (Haşim, s. 53).*

¹¹⁵ *Hazân'dan (s. 66).*

¹¹⁶ *Merdîven'den (s. 48).*

¹¹⁷ *L'Ile'den (Premiers poèmes, s. 88).*

¹¹⁸ *Sites XXI'den (aynı eser).*

¹¹⁹ *Prélude'den (aynı eser, s. 154).*

¹²⁰ *Nocturne'den (aynı eser, s. 44).*

¹²¹ *Discours en face de la nuit'den (Poèmes, s. 260).*

¹²² *Quelqu'un songe d'ombre et d'oubli'den (aynı eser, s. 251).*

sık sık altın arılar, altın kelebekler, altın rengine bürünmüş koruluklar, denizler ... vardır ¹²³:

Parmi l'herbe où volaient de grands papillons d'or ¹²⁴

*

Les plaines et les bois et la mer sont de l'or ¹²⁵

Bu şâirde, kumlar da altın la'l rengindedir, gümüştedir. *Zehebî kumlar*, Haşim'in, *Yaz* adlı şiirinde de geçer. Ayrıca *Nehir üzerinde*'de *nehirin zehebî sinesi, o altın su terkîbleri* vardır.

*
* * *

Rûhum o kadar oldu ki mehtâb ile mâli ¹²⁶

Ay, A. Haşim'in şiirlerinde bir teselli unsurudur. Şâirin eski âşinası olan ay, bâzan neş'e ve ümid, fakat çok kere hüzün telkin eden bir dosttur ¹²⁷. Şâirin hâtıralarıyla ayrılamıyacak kadar kaynaşmıştır. Şâir çocukluk hâtıralarını aydınlatan ayda, annesinin hazin güzel ve müşfik yüzünü bulur ¹²⁸.

C. Şehabeddin'de de ay buna yakın bir hüvviyet taşır; bâzan maziye ve eski hâtıraları, hâyalleri aydınlatan bir teselli unsurudur:

Ey mâh-ı elem, ufk-ı bükâdan
Târîh-i hayâlâtımızı ettin inâre.

Bir başka şiirinde «mâh-ı sermedî» diye bahsettiği ay için en mühim şiiri, muhakkak ki, *Terâne-i mehtâb*'dir. Cenab'ın şu imajını Haşim çok beğenmişti:

¹²³ Verilen iki misâlden başka mesela bakınız: *Le Voleur d'abeilles, Prélude* (*Premiers poèmes*), Cenab'ın, *Makdem-i yâr*'ında «*pervâne-i zerrin*» geçer.

¹²⁴ *Prologue*'dan (*Premiers poèmes*, s. 119).

¹²⁵ *Lux*'den, (*Premiers Poèmes*, s. 169). Ayrıca bk. *Prélude ve Epilogue; Le Seuil, La vigile des grèves, Quelqu'un songe d'heures et d'années* (*Poèmes*, s. 20, 25, 164, 165, 166, 254).

¹²⁶ *Hâtîme*'den, s. 73.

¹²⁷ Bk. *Şî'r-i Kamer*'deki parçalar.

¹²⁸ Ay, Cenab'da da *müşfik bir kadın* timsâlidir: *Makdem-i yâr* (Cenab, s. 192)'in son kıt'ası.

Düşmüştü siyeh-berg-i şebe şebnem-i sîmîn;
Şebnem gibi titrerdi kamer leyl üzerinde;¹²⁹

Şu iki imaj da onun Haşim'in gözünü kamaştıran parçalarından olmalıdır:

Âsman bir sahîfe-i âhen;
Sisler üstünde âftâb-ı hazîn
Bir büyük dâne dürre-i hûnîn..¹³⁰

*

Leyâl-i zâhirenin dest-i sâf u şeffâfı
Yakar semâda bir âvîze-i kamer hey'et¹³¹

*

En sonda nigâh-ı ebediyet gibi titrer
Tâ ufka asılmış gibi bir lem'a-i muğber...¹³²

T. Fikret'in *Ufuk ve hilâl*'inde¹³³ yıldızlar birer öksüz çocuk gibi gecenin karanlığına bakarlar. *Ay*, ufku güldürür ve mes'ud eder. *Ay*, çok kere *hazîn ve muğberdir*:

Yavaş yavaş azalan tâb-ı tal'atiyle kamer
Çıkıp görünmeli bir hasta kız kadar muğber.¹³⁴

Aydaki bu melâl mukayese ettiğimiz şâirlerde müşterektir.

H. de Régner'den:

La lune monte arrondissant son disque d'or;¹³⁵

*

Et dans la splendeur triste d'une lune
Se levant blafarde et solonnelle, une
Nuit mélancolique et lourde d'été,¹³⁶

¹²⁹ *Makdem-i yâr*'dan (*Cenab*, s. 129). Hâşim'in *Zulmet* adlı şiirinde de «gümüş mâh» geçer.

¹³⁰ *Temâşa-yı hazân*'dan (*aynı eser*, s. 215).

¹³¹ *Leyâl-i zâhire*'den (*aynı eser*, s. 247).

¹³² *Sensiz*'den (*aynı eser*, s. 65).

¹³³ *Rubâb*, s. 103.

¹³⁴ *Sühâ ve Pervîn*'den (*aynı eser*, s. 11).

¹³⁵ *Aurore*'den (*Premiers poèmes*, s. 38).

¹³⁶ *Le Rossignol*'dan.

Verlaine'den :

Et leur chanson se mêle au clair de lune,
Au calme clair de lune triste et beau,¹³⁷

* * *

**Kenâr-ı âba dizilmiş, sükûn ile bekler
Füsûn-ı mâha dalan pür-hayâl leylekler...**¹³⁸

Haşim'in çok sevdiği göl, gölde kamışlar ve kuşlar Régner'de de sık sık geçer. Birkaç misal:

. . . . . dans les eaux
Tranquilles où dans les roseaux
Dorment les cygnes.¹³⁹

*

Sur l'étang endormi palpitent les roseaux,¹⁴⁰

* * *

Bâzı benzeyişler

Cenab'dan:

Güneş üstünde bir altın güldür.¹⁴¹

Haşim'den :

Gecenin dallarında şimdi açan
Bu kamer,
Bu altın gül ...¹⁴²

H. de Régner'den :

Les roses sont un sang qui se fige
Et s'égoutte, pétal par pétale;¹⁴³

¹³⁷ *Clair de lune*'den.

¹³⁸ *Mehtâbda Leylekler*'den (Haşim, s. 9).

¹³⁹ *Motifs de légende et de mélancolie VII*'den (*Poèmes*, s. 70).

¹⁴⁰ *Vers le Passé*'den (*Premiers poèmes*, s. 13).

¹⁴¹ *Terâne-i Sabah*'tan (Cenab, s. 207).

¹⁴² *Birlikte*, III'den (Haşim, s. 27).

¹⁴³ *L'Alérion III*'dan (*Poèmes*, s. 139).

Haşim'den :

Eğilmiş arza, kanar, muttasıl kanar güller,¹⁴⁴

H. de Régnier'den :

Des bleus oiseaux brûlés par la torche de flamme¹⁴⁵

*

. . . les oiseaux d'or qui dorment dans le bois¹⁴⁶

*

Les beaux oiseaux pourprés dorment sur leurs perchoirs.¹⁴⁷

Verlaine'den :

Qui fait rêver les oiseaux dans les arbres¹⁴⁸.

Cenab'dan :

Hep ağaçlar sanırız nûr ağlar
Dallarından güneş aktıkça yere..¹⁴⁹

*

Anlatır dallara ru'yâ kuşlar,¹⁵⁰

Hâşim'den :

Bir kuş düşünür bu bahçelerde
Altın tüyü son bahâra uygun¹⁵¹

*

Gök yeşil, yer sarı, mercân dallar,
Dalmış üstündeki kuşlar yâda.¹⁵²

*

Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller.¹⁵³

H.de Régnier'den :

L'Ibis rose qui rêve entre les roseaux d'or.¹⁵⁴

¹⁴⁴ *Merdiven'den.*

¹⁴⁵ *Scènes I'den (Poèmes, s. 80).*

¹⁴⁶ *Quelqu'un songe d'ombre et d'oubli'den (aynı eser, s.247).*

¹⁴⁷ *Sites IV'dan (Premiers poèmes, s. 123).*

¹⁴⁸ *Clair de lune'den.*

¹⁴⁹ *Terâne-i sabâh'dan (Cenab, s, 270).*

¹⁵⁰ *Terâne-i sabâh'dan (Cenab, s. 269).*

¹⁵¹ *Ahmet Haşim'in şiirleri, Suhulet Kütüphanesi, İstanbul, 1933. s. 150.*

¹⁵² *Bahçe'den, s. 78.*

¹⁵³ *Merdiven'den.*

¹⁵⁴ *Sites'den (Premiers poèmes, s. 144).*

Haşim'den :

Gurûb u hûn ile perverd-rûh olan kuşlar
Kızıl kamışlara yakuut âba konmuşlar ;¹⁵⁴

Verlaine'den :

Que l'on entende comme on voudra,
Ce n'est pas ça :¹⁵⁵

Haşim'den :

Nasıl istersen öyle dinle, bakın :

H. de Régnier'den :

Des cheveux roux où vit le feu des astres claires,

A. Samain'den :

Et que je vois comme un miracle fait pour elle
Les astres scintiller à travers ses cheveux,

Haşim'den :

Saçın nücûm ile meşbu...

H. de Régnier'den :

Se decroulent avec les ondantes paresse
D'un eau de fleuve ensoleillé.

Haşim'den :

Sürüklenir sular âfâka şûle hâlinde.

H. de Régnier'den :

Et, dans notre sommeil, veillé par les chimères,
Nous avons gardé tout un éblouissement
De l'époque abolie et des aubes premières...¹⁵⁶

Haşim'den :

Bize bir zevk-ı tahattur kaldı
Bu sönen, gölgelenen dünyâda!

¹⁵⁴ *Siyah kuşlar'dan*, s. 9.

¹⁵⁵ *Le Poète et la Muse'den*.

¹⁵⁶ *Prélude'den (Premiers poèmes, s. 152)*.

¹⁵⁷ *Bahçe'den*